

LJMU Research Online

Yildirim Okta, B

Empatik Bir Topluma Doğru: Yeni Bir İnsanlık Sözleşmesi

<http://researchonline.ljmu.ac.uk/id/eprint/22694/>

Article

Citation (please note it is advisable to refer to the publisher's version if you intend to cite from this work)

Yildirim Okta, B (2021) Empatik Bir Topluma Doğru: Yeni Bir İnsanlık Sözleşmesi. Mimarlık Dergisi (419). pp. 28-31. ISSN 1300-4212

LJMU has developed **LJMU Research Online** for users to access the research output of the University more effectively. Copyright © and Moral Rights for the papers on this site are retained by the individual authors and/or other copyright owners. Users may download and/or print one copy of any article(s) in LJMU Research Online to facilitate their private study or for non-commercial research. You may not engage in further distribution of the material or use it for any profit-making activities or any commercial gain.

The version presented here may differ from the published version or from the version of the record. Please see the repository URL above for details on accessing the published version and note that access may require a subscription.

For more information please contact researchonline@ljmu.ac.uk

<http://researchonline.ljmu.ac.uk/>

Empatik bir topluma doğru: Yeni bir insanlık sözleşmesi

Günümüzde üretim sektörlerinin verimliliği ve yapılı çevre ölçeğinin büyümesi sonucu doğaya yaşattığımız tahribatın etkileri, diğer canlılarla birlikte türümüzün de sonunu getirmekte. İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSİV) tarafından düzenlenen 5. İstanbul Tasarım Bienali'nin teması Empatiye Dönüş: Birden Fazlası İçin Tasarım¹, insan davranışlarının neoliberal politikalarla yer küre üzerine yıkıcı etkisinin dramatik olarak yaşadığımız bu dönemde insanları diğer canlı türleri ile bağlantılı olmaya, ekolojik süreçleri anlamaya, onların bir parçası olmaya ve yeni ilişkiler kurmaya çağırıyor. Tasarım ve tasarımcının rolünü sıklıkla sorguladığımız ekolojik krizin ivmelenerak dünyayı sardığı, bireyselliğin artarken hakların ihlalinin arttığı, kamusal alan kullanımını yeniden sorguladığımız bugünlerde empatiye dönüş, tasarımcıları salt insan için değil, dünyayla, uzayla, diğer canlılar, mikroorganizmalarla ilişki kurarak tasarlamaya yönlendiriyor. Covid-19 Pandemisi ile dijital dönüşüm konusunda çağ atladığımız 2020 senesinde başlayan 5. İstanbul Tasarım bienali yerele vurgu yapan yerel üretimleri kolektif ekipleri destekleyen bir süreç üretimi ile tamamlandı. Pandemi koşulları ile dijitalleşen bienal programında empatiye dönüş teması altında yer alan pek çok etkinliği halen bienal sitesinden takip etmek mümkün.

Bienal Programı'nın bir parçası olan eleştirel yemek programı TV kanallarında sıklıkla karıştığımız büyük prodüksiyonlu yemek programlarından ilham alıyor. Sanat, tasarım ve mimarlığın dönüştürücü gücünün altını çizen eleştirel yemek programında sürdürülebilir bir gelecek için tasavvurlara, stratejilere yer veriliyor. Uygulamacılar ve düşünürlerin sunduğu bölümlerden oluşan bu program, yiyecek alışverişi, tedariki ve tüketiminin günümüz kültürünü etkileyen ekolojik, ekonomik ve jeopolitik koşullarla ilişkilerini irdeliyor. Aynı zamanda yemek pişirme yöntemlerine, araçlarına, sofraya ritüellerine dair bakış açıları sunuyor.

Bienal programının bir diğer dijital etkinlik platformu empati seansları. Bu seanslar algısallık, bedenleşme, tasarımın iyileştiriciliği gibi anahtar kelimeler barındıran bir dizi film den oluşuyor. Yerinden edilen göçmenleri, mikroorganizmaların haklarını, insanlarla diğer canlılar arasındaki ilişkileri konu olan bu seanslar kişiyi farklı canlılar veya ötekilerle yeni bağlar inşa etmeye ve empati kurmaya yönlendiriyor.

Kara ve Deniz Kütüphanesi haritalamalarla temsil edilen araştırma projelerini içeriyor. Akdeniz coğrafyasının değişen sınırları, kullanıcıları, çoklu yaşamları ile katmanlaşan, yok olan veya unutulmuş tohumların, toprağın, balıkların, kolektif mutfakların, yemek tariflerinin, batıl inançların, geleneklerin izlerini sürüyor. Özen ve aktivizmle pekişerek kendini sürdüren kent bostanlarına, ata tohumlarının yaygınlaşmasına, balık stoklarının ve yerel balıkçılığın tükenmesine, iklim değişikliğine direnmek için gerçekleştirilen ağaçlandırma projelerine yer veriyor. Kara ve Deniz Kütüphanesinde yer alan her bir proje dirençli kentler ve sürdürülebilir bir gelecek için ekoloji temelli çözüm alternatifleri oluşturarak iklim değişikliğine başkaldırıyor. Gezegenel kentleşme süreçlerine dair ilişkileri açığa çıkartırken yitirmekte olduğumuz yerel pratikleri, endemik türleri, unutulmuş ritüelleri sergiliyor.

Nur Horsanalı, Ulya Soley ve Eylül Şenses'den oluşan Genç Küratörler grubunun yürütücülüğünde gerçekleşen Yeni Yurttaşlık Ritüelleri ise çoğu kamusal alanda yer alan ve farklı karşılaşmalara, buluşmalara imkân sağlayan yerleştirmelerden oluşuyor. Bienal'in bitiminden sonra da kente armağan kalacak bu yerleştirmelerin sağlıklı beslenme, tarihi mikrokültürleri keşfetme, sözlü kültür geliştirme, direnişçileri ısıtma, yenilenebilir enerjileri kullanma veya kuşlar böcekler bakteriler için bir ada oluşturmak gibi hedefleri var. Yeni Yurttaşlık Ritüelleri kamusal alanda sergilenmesi ve geniş bir araştırmanın, tasarım sürecinin

¹ Bienal künyesi için bkz. <https://empathyrevisited.iksv.org/tr/5-istanbul-tasarim-bienali/mutfak>

veya hikayenin küçük parçaları olmaları bakımından önemli ipuçları barındırıyor. Bu yazıda Yeni Yurttaşlık Ritüelleri kapsamında İstanbul'un kamusal alanlarına yerleştirilen İstanbul'un mikrobik meyveleri, Çimlendirici, Kamusal Terapi Araçları, Devrimin Sobası, Empatik Toplum Haritası işlerine yer vermek isterim.

Bir varmış bir yokmuş (İstanbul'un Mikrobik Meyveleri)

İstanbul'un Mikrobik Meyveleri İstanbul bostanlarının tarihini fablarla mikroorganizmaların perspektifinden anlatıyor (**Resim 1**). Fabları dillendiren bir robot papağan (**Resim 2**). Çatısı açılıp kapanan renkli bir strüktürün içinden ziyaretçilere seslenen bu papağan İstanbul'un meyvelerinden, boza mayasından ve diğer mikroorganizmalardan bahsediyor. Enstalasyon sözlü bir kültür geliştirirken MS 520 yılına kadar uzanan İstanbul bahçelerinden toplanmış mikrobiyal kültürleri ziyaretçilere sunuyor. İstanbul'un bahçecilik mirası ile ilgili bilgiler veren bu papağanın anlatıları İstanbul meyvelerinin tarihine yer verirken meyve kültürlerinin toplandığı yerin dönüşümüne ait bir anlatıyı da içeriyor. Yere özgü bu tarihler iklim değişikliği paralelinde ekolojik, kentsel, toplumsal ve siyasal dönüşümü mikrobik meyveler aracılığı ile sergilerken aynı zamanda iklim değişikliği sonucu besinler ve çevre şartları yolu ile insan bağırsağında yaşanan dönüşüme de işaret ediyor. Proje kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerde çeşitli fermentasyon testleri de yapılıyor. Örneğin Langa ve Piyalepaşa'dan toplanan ve proje için üretilen *Liyofilize Staphylococcus carnosus* kültürünün Fenerbahçe'den toplanan sebzelerle karışımı sonucu fermentasyonu test ediliyor. Proje, sanatçı Orkan Telhan ve Matadero Madrid'in iklim hareketi laboratuvarı Mutant Çevre Anlatıları Enstitüsü'nün (IMNA), İstanbul Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Departmanı işbirliği ile yürütülmüş. Kokopelli Şehirde ve Nadas İstanbul'un desteğiyle paylaşılacak olan bu kültürler tarihi 1500 yıl önceye dayanan gıda kültürünün üretimden, bağırsaklarımıza, tarihi mikro kültürlerin sürdürülmesini teşvik ediyor.

Önce sağlık! (Çimlendirici)

Sağlıklı beslenme konusunda çağ atladığımız bir dönem yaşıyoruz. Pandemi süreci bu döneme geçişimizi ivmelendirdi. Bakliyatları fermente ederek tüketme, evde ekşi maya, turşu, kvas, kombucha, kefir yapma, saksıda sebze/meyve yetiştirme süreçlerini tetikledi. Sağlık ve hijyen üzerine odaklandığımız ve hatta ucu obsesyona varan bir sürecin belki de henüz daha ortasındayız. Şimdilerde orta yaşlarını yaşayan, kola, sosis, salam, jelibon, bonibonlarla, sigara dumanının içinde büyümüş olan 90'ların gençleri daha sağlıklı yaşamak veya dünyaya daha az zarar vermek için yeni diyetlerle (Glutensiz, vegan, vejetaryen, alkali, fermente, organik..)beslenmeye, vücutlarına aldıkları gıdaların sağlıkları üzerine etkilerini ölçmeye, kendini dinlemek konusunda farkındalıklarını arttırmaya başladı. Hayvani gıdalar ile beslenenler hayvanın ruh halini, neler yediğini, hastalık geçirip geçirmediğini, antibiyotik tüketip tüketmediğini sorgular oldu. Yerel üreticileri destekleme ve iyi tarım ürünleri tüketme çabamız sonucu kimi zaman fahiş fiyatlara sebze/meyve satın aldığımız bu günlerde, pek çoklarımız için çimlendirme ve mikrofilizlerle gıda temin zincirimizi genişletmek güvenli bir yönteme dönüştü.

Gıdaları çimlendirerek mikro filizleri tüketmek antik çağlardan bu yana uygulanan bir yöntem. Antik Mısır'da ölülerin tabutlarına çimlendirilmiş tohumların konulması, bolluğun ve bereketin sembolü olan Nevroz Bayramında "Semeni"² yetiştirmek de çimlendirme ve mikro filizlerin önemini vurgulayan ritüellerden³. Günümüzde ise çimlendirme bireysel olarak

² Arslantürk, Akyıldız,2018, **Kafdağı**, Cilt:3, Sayı: 1, 1-18.

³ Semeni için mercimek veya buğday gibi bitkilerin tohumları, bir kabın içerisinde bayramdan önce ekilerek çimlendirilir, bu tohumdan bayram günü "Halse" adı verilen yemek veya "semeni" denilen tatlı yapılır. (Akyıldız, 2018, ss.15)

yetiştirdiğimiz ürünü tüketme konusunda ihtiyacın doruk yapması ile popülerleşen bir ritüele dönüştü.

Yeni yurttaşlık ritüelleri kapsamında Fenerbahçe Parkı Topluluk Bahçesi'nde yer alan Çimlendirici tohumların suyla teması sonuncu mikro filizleri üretmeyi ve tüketmeyi teşvik ediyor. Evde çimlendirme metotları ile ilgili detaylı bilgilere yer veren videolar⁴ da etkinlik kapsamında yer alıyor. Kamusal bir çimlendirme düzeneği olan çimlendiricinin çalışma prensini hakkında bilgiler yer alırken çimlendirilmiş mikro filizler de bir yandan sergileniyor (**Resim 3**). Çimlendirici kendi kendine yeten kaliteli besin ağlarını teşvik ederken, yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketimi destekliyor.

Sana yaklaşabilir miyim? (Kamusal terapi araçları)

Kişisel alan (Personal space) kişi tarafından algılanan iki kişi arasındaki fiziksel sınırın görünmez tanımı. Bu görünmez sınır kişiden kişiye değişik gösterebilecek bireysel bir kalkan tanımlarken aynı zamanda kültürler ve toplumlararası farklılıklar göstermekte.⁵ Örneğin Amerikalılar için bu sınır on sekiz inç ve dört ayak olarak tariflenirken, İspanyollar için bu sınır yarım metre olarak genellenmektedir. Türkler için ise böyle bir ortalama sınır yer almamaktadır. Bu farklılıklar da kamusal alanı kullanma hallerimizi dönüştürmektedir. Covid-19 pandemisi ile toplumlar ve kişiler arası farklılık gösteren bu farklı sınır tanımlamaları ortadan kalkarak bir buçuk metre çapında evrensel bir kişisel alana sıkışmış durumdayız. Dolayısı farklı kültürlerin kamusal alanı kullanma halleri de aynılaştı. Bedenlerimizi iki metrelik mekanlara hapsettiiğimiz, birbirimize yaklaşmaktan korktuğumuz pandemi dünyasında “Kamusal terapi araçları” birbirimizin bedenlerine tekrar güvenebilmek, kişisel alanımızı yeniden düşünmek ve bireysel olarak tarifleyebilmek için bir dizi terapi aparatı sunuyor. Bu aparatlar Covid-19 mağduru insan türünü, diğerine yaklaşma ve hatta dokunma, sınırları yok ederek yeniden inşa etme konusunda teşvik ediyor (**Resim 4,5**). Toplumsal alan, sosyal alan ve kişisel alanlarımızda samimiyet duygularını pekiştirmeye yardımcı olmak üzere tasarlanmış bu aparatlar bizlere kamusal alanda yabancılar ile geçmiş ritüellerimizi hatırlatmak birbirimize yaklaşmak için bir çağrı.

Devrim içimi ısıtıyor! (Devrimin Sobası)

Kendi tarihlerini yazmak isteyen, haklarını talep eden, Lübnanlılar, 17 Ekim 2019'da hükümetin vergi politikalarına karşı başlayan ve uzun yıllardan beri yönetimi paylaşan siyasi partilerin gitmesi talebiyle meydanlarda buluştular. Geçmişte Ukrayna'da, İngiltere'de, Venezüella'da, Boliviya'da, Amerika'da, İspanya'da, Tunus'ta, İstanbul'da gerçekteşen ve birkaç kişi ile başlayıp kitleleri ardından sürükleyen⁶, umut ağlarının bir parçası olan bu eylem hareketlerinin her biri toplulukların daha çoğulcu yeni kamusal kurma ümidinin bir göstergesi olarak tarihe geçti. Tasarımcılar ise eylemler sırasında ve eylemler ardından kamusal alan kullanımının çeşitlenmesi ile eylemcilere, direnişçilere veya protestoculara katkı sağlayacak yeni tasarım önerileri geliştirmeyi sürdürdü.

Lübnanlı eylemcilere destek olmak amacı ile tasarlanan Arapça “*Sobyat Thawra*”, “Devrimin Sobası” bir kamusal ısıtıcı. Lübnan'da yaşanan eylemler sırasında sıcaklık yayararak eylemcilerin etrafında uyuduğu, yemek yediği, tartıştığı, eylem planlarını yaptığı bir merkeze dönüştü (**Resim 6**). Sobada çay ve kahve yapmak mümkün. Bits to Atoms tasarladıkları bu

⁴ Yeni Yurttaşlık Ritüelleri Atölyeleri: Mikro Filizler ve Mikro Yeşilliklere Giriş, <https://www.youtube.com/watch?v=bzWFbC0oJgE>

⁵ Hediger, H. (1961). “The Evolution of Territorial Behaviour” S. L Washburn (ed.) Social Life of Early Man. New York: Viking Fund Publications in Anthropology, No.31.

⁶ Yıldırım, Birge,2015, “Türkiye'de Devlet ve Kamusal Alan Üzerine”, **Mimarlık**, 382.

sobanın tüm çizimlerini online erişime açmış. Dolayısı ile Devrimin sobası dünya çapında gerçekleşen kamusal alanda hak arayışlarının mekanını kurmaya ve protestocuların içini ısıtmaya aday. Soba kamusal alana yaydığı ısı ile kamusal alanın politikanın konuşulduğu, tartışıldığı, üretildiği ve deneyimlenerek eyleme geçildiği bir özgürlük alanı olma halini pekiştirmekte. Kamusal alanda zamansal olarak eylem pratiğini arttıran soba, Arendt'in, Habermas'ın, Negt ve Kulge'nin bir sahne olarak bireylerin kendilerini gerçekleştirebildikleri, politik ve çoğulcu kamusal alanın inşasını pekiştirmekte. Bu açıdan bireylerin oluşturacağı *topoi* sobanın ısı ile yayılma potansiyeline sahip.

Empati için bir kartografya

Tereza ve Vit Ruller tarafından kurulan The Rodina isimli stüdyonun üretimi olan Empatik Toplum Haritası hayali bir dünyanın krokisi. Harita üzerinde yer alan sınırlar dünya dışı meteorolojik hava akımlarının betimlemesi. Rodina tarafından kurgulanan bu farklı diyar kişiyi bir oyunun içine sokuyor. Johan Huizinga'nın Homo ludens kitabından ilham alan Empatik Toplum Haritası oyunun kültür üretimi için vazgeçilmezliğini vurgulayarak ziyaretçileri oyuna davet ediyor (**Resim 7**). Bu oyun çok uluslu şirketlerin bir öğretisi olan ağ oluşturmak (networking) yerine ağ örmeği yücelten (net-weaving) muhalif bir serbestliği barındırıyor. Oyunda dayatmacı öğretileri ve tahakkümcü politikalar yerine kurulan serbest iletişim ağları yeni bakış açıları ve empatiyi beraberinde getiriyor. Bu açıdan harita Donnaway'in betimlemesindeki ortak yer olan doğanın bir temsili gibi.⁷ Bu ortaklık empatiyi, yeni ilişkilendirme hallerini beraberinde gerektirmekte. Rodina tarafından kurgulanan bu yerde “Arkadaş Canlısı Hayaletler Ormanı, Hamilelik Yuvaları, Akışkan Zihinler Şelalesi, Şefkat Sisi, Veri Harabeleri, vb.” gerçeküstü pek çok yer tasviri var. Bu kurmaca isimler üzerinde dolaşırken izleyici oyunun bir parçasına ve performansçıya dönüşüyor (**Resim 8**). Empatik Toplum Haritası izleyici üzerinde yerini aldığı anda tamamlanıyor.

5. İstanbul Tasarım Bienali “Empatiye Dönüş: birden fazlası için Tasarım” iklim değişikliğine paralel yitirdiklerimizi, yaşadığımız tuhaf zamanları, birlikte yaşadığımız diğer canlıları, ekonomik eşitsizlikleri, yerinden edilmeleri tasarımcıların üretimleri, araştırmaları ile yeniden yorumluyor. Hashim Sarkis'in Venedik Mimarlık Bienali'nin temasını açıklarken söylediği gibi “Bu dünyada yaşayabilmek için yeni bir mekânsal sözleşmeye ihtiyacımız var”. Bu sözleşme için empati kavramı ahlaki bir pusula niteliğinde. “Empatiye Dönüş: birden fazlası için Tasarım” teması çerçevesinde İstanbul Tasarım Bienali iklim krizinin, ekonomik eşitsizliklerin, siyasi bölünmelerin, ideolojik çatışmaların dünyasında empatik bir toplum için tasarımcıların ortak yaşam alanları hayal etmesine yönelik küçük fakat umut vadeden bir adım niteliğinde.

KAYNAKLAR

Arslantürk, Akyıldız,2018, **Kafdağı**, Cilt:3, Sayı: 1, 1-18.

Haraway, Donna. (2010). **Başka Yer**, Çev. Güçsal Pusar, Metis Yayınları, İstanbul, ss.255

---

⁷ Haraway, Donna. (2010). **Başka Yer**, Çev. Güçsal Pusar, Metis Yayınları, İstanbul, ss.255

Hediger, H. (1961). "The Evolution of Territorial Behaviour" S. L Washburn (ed.) **Social Life of Early Man**. New York: Viking Fund Publications in Anthropology, No.31.

Kaygusuz, Kayhan, 2021, **IKSV Medya**, <https://www.iksvphoto.com/album>

Yeni Yurttaşlık Ritüelleri Atölyeleri: Mikro Filizler ve Mikro Yeşilliklere Giriş, <https://www.youtube.com/watch?v=bzWFbC0oJgE>

Yıldırım, Birge, 2015, "Türkiye'de Devlet ve Kamusal Alan Üzerine", **Mimarlık**, 382.